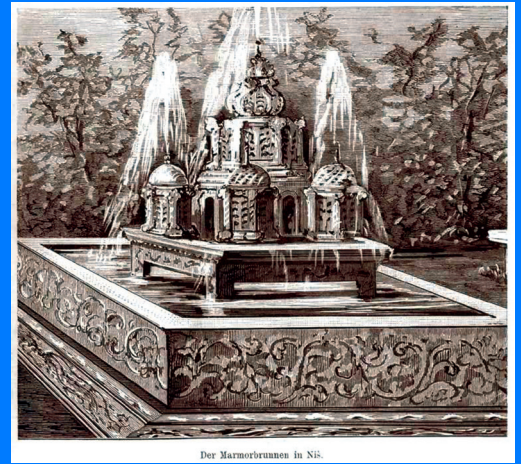
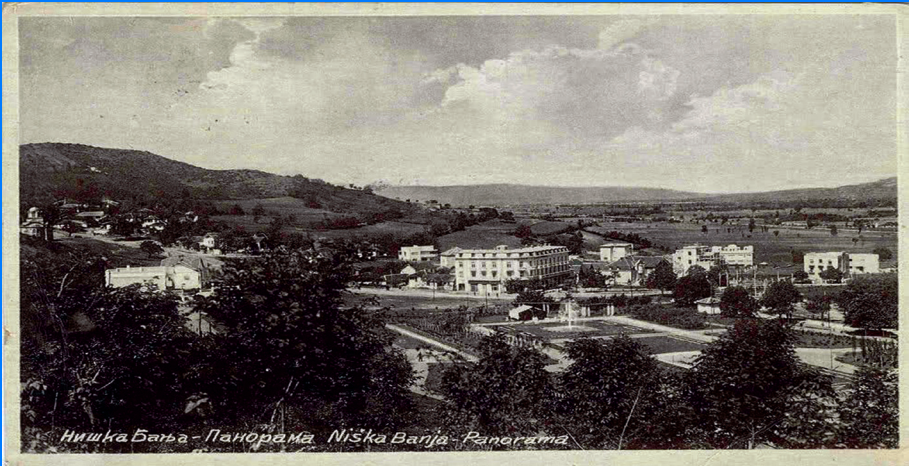

ФИЗИОТЕРАПЕУТИКА СЕРБИКА

БРОЈ 12 ★ СЕПТЕМБАР 2015

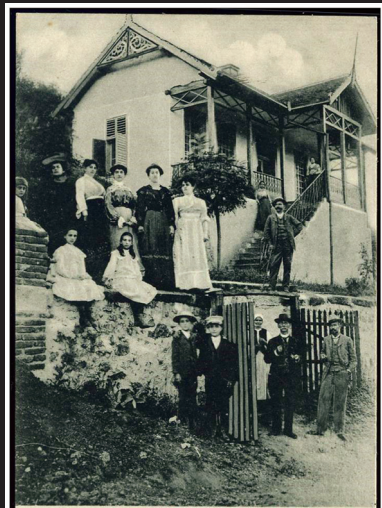
ФИЗИОТЕРАПЕУТИ И БАЊСКО ЛЕЧЕЊЕ

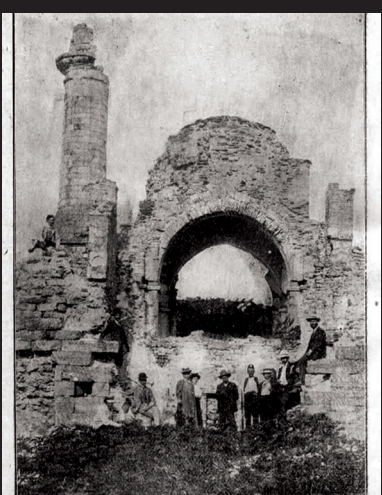
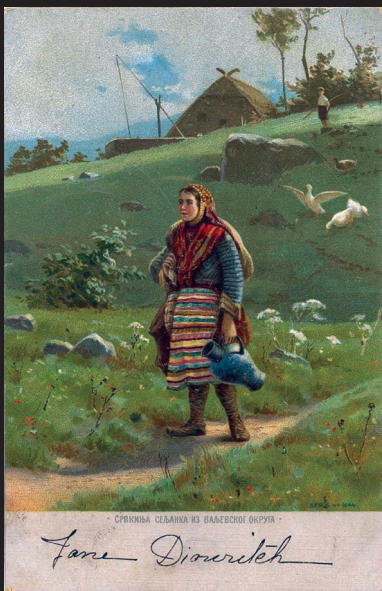
Хотел Белкић

Нишка Бања

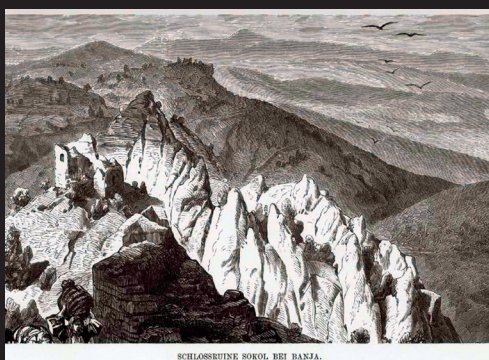
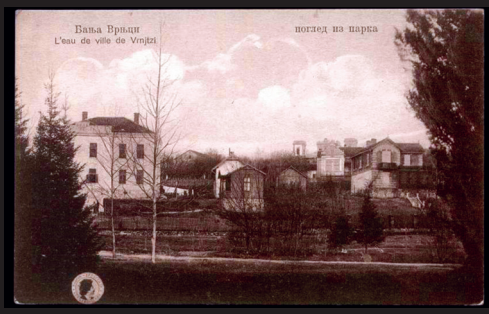

ПОЗДРАВ ИЗ ВРЊЕ. БАЊЕ.
Летникова Сава Обрадовића из В. Градишта.
Gruss aus Bad Wrnjatschka.
Vita Sava Obradović aus W. Gradischta.

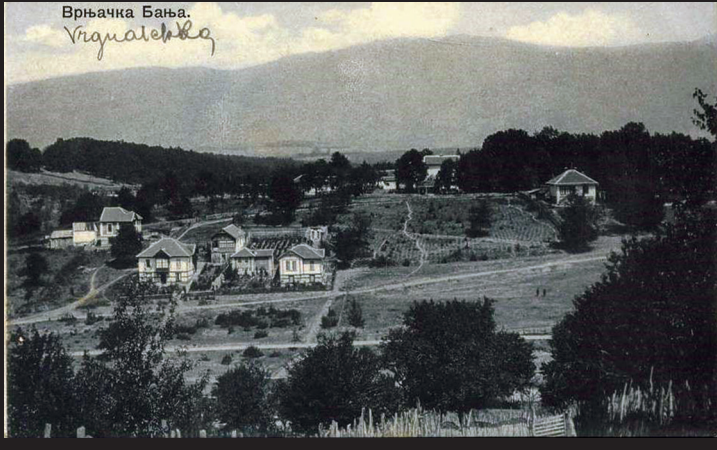
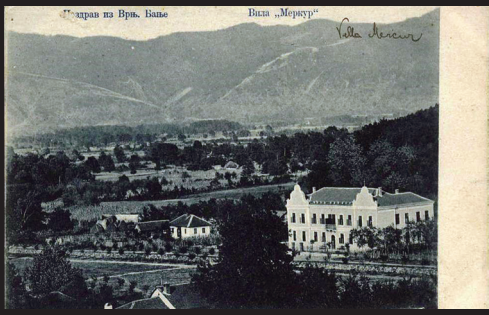
Развалине манастира Бањске
код Митровице

SCHLOSSRUINE SOKOL BEI BANJA.

Манастир Студеница

САДРЖАЈ

- 5 ФИЗИОТЕРАПЕУТИ И БАЊСКО – РЕХАБИЛИТАЦИОНИ ТУРИЗАМ У СРБИЈИ**
Аутор: дипл. ецц. у здравству Невена Обрадовић, вфт,
пук. проф. др Славиша Ђурђевић
- 19 ГЛИКОРЕГУЛАЦИОНИ ЕФЕКАТ СУЛФИДНИХ ВОДА КОД ИНСУЛИН НЕЗАВИСНИХ ДИЈАБЕТИЧАРА**
Аутор: пук. проф. др Славиша Ђурђевић
- 22 МЕНАЏМЕНТ БАЊСКОГ ТУРИЗМА КАО ОБЛИК ЗДРАВСТВЕНОГ ПОТЕНЦИЈАЛА СРПСКОГ ЗДРАВСТВА**
Аутор: дипл. ецц. у здравству Добрица Пуреновић,
дипл. ецц. у здравству Невена Обрадовић, вфт,
- 27 УПУСТВО АУТОРИМА ЧАСОПИСА ФИЗИОТЕРАПЕУТИКА СЕРБИКА**

РЕДАКЦИЈА:

Главни и одговорни уредник

Невена Обрадовић, вфт
дипл. ецц. у здравству

Заменик уредника

Зоран Обрадовић, вфт
дипл. ецц. у здравству

Технички уредник

Драган Д. Димитријевић

Компјутерско-графичка обрада

Драган Димитријевић

Сарадници

Стеван Јовановић, вфт
Новица Богдановић, вфт
Милутин Радотић, вфт
Наташа Јанковић, вфт

ИЗДАВАЧ:

MEDICOMON d.o.o.

За издавача:

Невена Обрадовић

Штамапа:

Каталогизација

Тираж: 1000

Цена часописа: 350,00 РСД

Годишња претплата: 1000,00 РСД

Текући рачун: 160-2768950101033-50

Реч Уреднице,

Поштоване и драге колеге,

у сусрет 7. конгресу физиотерапеута који ће се одржати октобарских дана 2015. у Нишу у близини Нишке бање, (једна од првих бања насталих у Европи), случајно или не, сличице су се уклопиле у једну велику. Са једне стране, велики физиотерапеутски догађај, а са друге значај бањског лечења са аспекта здравствене политике наше земље, у којој бањско лечење поприма све већи значај. Физиотерапеути и њихов рад заузимају централно место на овој великој слици. Вероватно није случајно што нам се наметнуло да размислимо о узајамном утицају бањског лечења и физиотерапеутске струке. Идеју да своју струку видимо и кроз ову призму дала нам је историја и пребогата историја нашег народа. Те тако, овај број редакција посвећује бањском лечењу и његовој улози у развоју физиотерапеутске струке.

Сигурни смо, да ће и овај конгрес донети новине, сагледати шта смо до сада урадили и у том смислу желимо добар стручни провод на конгресу. У следећем броју објавићемо најбоље радове са нашег, 7. конгреса физиотерапеута Србије.

Ваша Уредница,

Невена Обрадовић

СОЛАРИЈУМ , ФИТНЕС

ТЕРЕТАНА

ФИЗИОТЕРАПЕУТИ И БАЊСКО – РЕХАБИЛИТАЦИОНИ ТУРИЗАМ У СРБИЈИ

Аутор: дипл. ецц. у здравству Невена Обрадовић, вфт,
пук. проф. др Славиша Ђурђевић

Здравствени менаџер, специјализант области јавног здравља, историчарка.
Ради као физиотерапеут на ВМА. Саветница и консултант за здр. менаџмент

САЖЕТАК РАДА

Увод: медицински туризам је данас важна грана привреде и за нашу државу и за појединца. Бањски туризам је део медицинског туризма. Та је врста туризма у замаху од краја 20. века. Двадесет први век је и век медицине дуговечности, где бањски туризам заузима посебно место. Синоним за бањски туризам је рехабилитациони туризам. Физиотерапеути су део физијатријске услуге у бањама. Србија је земља са значајним бањско – рехабилитационим капацитетима. Циљ: приказати повезаност бањског туризма и физиотерапеутске услуге у Србији. Метод: прегледни или ревијални рад који користи историјске изворе везано за домаћу балнеоклиматологију и бањско – рехабилитациони туризам. Резултати: бањски туризам у нашој земљи не може се замислити без физиотерапеута. Они су стални чланови рехабилитационих тимова који раде на физијатријској превентиви и лечењу. Посебно су занимљиви програми физијатријске превентиве, где физиотерапеути својим знањем и вештинама могу значајно помоћи клијентима који долазе у бање ради очувања или унапређења здравља. Активност физиотерапеута у овом смислу подразумева не само примену класичног физиотерапеутског знања које се базира на функционалној анатомији и кинезиологији, него и саветодавну функцију физиотерапеута усмерену на информисање клијената о пуним балнеоклиматолошким капацитетима бањско - туристичке дестинације о којој је реч. Модерни физиотерапеути који раде у здравственом туризму бањско – рехабилитационе орјентације требало би да буду и широко образована здравствена лица, са познавањем здравственог менаџмента, страних језика. Они би морали да имају добре комуникационе способности. Бање у Србији угошћавају и домаћу и страну клијентелу. Закључак: пружајући физиотерапеутску услугу у склопу бањско – рехабилитационог туризма, физиотерапеути утичу на развој и своје струке и туризма у ширем смислу. То је мултидисциплинарни приступ медицинском туризму где физијатрија са својим балнеоклиматолошким делом и здравственим менаџментом игра доминантну улогу.

Кључне речи: физиотерапеут, медицински туризам, бањско – рехабилитациони туризам, балнеоклиматологија

УВОД

Бањско лечење има своје корене у далекој прошлости, како на тлу Србије тако и на тлу многих земаља у Европи и у земљама других континената. Данас су научно потврђења терапијска дејства воде и с обзиром на технолошка достигнућа у прошлости може чудити сазнања о значају воде и купања за здравље људи. Са друге стране, ово и не мора да чуди ако се има у виду значај купања за многе народе, иако се тада није знало за здравствену

страну купања. Како год, благодети воде, сунца, вежбања и вежбања у воденој средини откривени су још у давној прошлости, па се у бенефитима које они доносе знало и уживало од давнина. Ови бенефити прерасли у потребе људи и била је толико изражена да је достигла ниво култа. Народи у древним цивилизацијама високо су вредновали воду и њено благотворно деловање на тело и на дух човека. Физичко и духовно прочишћење путем ритуалних купања, које су практиковали

још Персијанци и Египћани, а потом и стари Грци и Римљани доносили су корист не само за лично здравље већ и за здравље државе (познато је да су се током ритуалних и јавних купања доносиле чак политичке и државне одлуке).

Занимљиво је, да је култ купања присутан код готово свих старих народа без обзира у ком делу света су живели. Свеједно је да ли се ради о старим народима истока (Кинези, Јапанци, Хиндуси, Индијци, Египћани), народима Латинске Америке или народима који су су насељавали Европу. Третирање водом – купање и/или туширање је код појединих народа било толико развијено до нивоа обредног купања (Јевреји, Хришћани). У неким религијама чак су и богови били посвећени купању (код старих Грка и код старих Римљана). Код Хришћања о лековитом купању можемо читати и у Библији.

„ У Јерусалиму пак код овчијех врата има бања која се јеврејски зове Витезда, и око ње пет покривенијех тријемова, у којима лежаше мноштво болесника, слијепијех, хромијех, сухијех, који чекаху да се заљуља вода; јер анђео господњи силажаше у одређено вријеме у бању и мућаше воду, и који најприје улажаше пошто се замути вода, оздрављаше, макар каква болест да је у њему. А ондје бијаше један човјек који тридесет и осам година бјеше болестан. Кад видје Исус овога гдје лежи, и разумје да је већ одавно болестан, рече му: Хоћеш да будеш здрав? Одговори му болесник: Да, Господе; али немам човјека да ме спусти у бању кад се замути вода; а док ја дођем други сиђе прије мене. Рече му Исус: Устани, узми одар свој и ходи. И одмах оздрави човјек и узевши одар свој хођаше“ (Јов. 5,1-9).

„Док сам на свјету видјело сам свјету. Рекавши ово пљуну на земљу и начини као од пљуванке, и помаза калом очи слијепоме, и рече му: иди умиј се у бањи силоамској. Отиде дакле и уми се, и дођи гледајући“ (Јов. 9,5-7) (1).

Још овде запањује, универзална мисао о значају воде, па читајући Библију намеће се питање о необичној вези између Хришћана и Индуса. Како је то могуће када су тако удаљени народи уважава воду. Индуси своја обредна и лековита купања и дан-данас обављају у реци Ганг, са таквим уверењем да, ако се нису окупали у Гангу биће несрећни целог живота. Слична уверења налазимо и код других источних народа.

Временом откривена лековита својства воде користила су се не само за лековита купања већ и за купање ради задовољства, па већ овде можемо тражити корене не само бањског лечења и већ и

здравственог туризма уопште.

Тако се, поред лековитих извора подижу се објекти за смештај и коришћење вода (тушеви, купатила) и настају прве бање. Људска радозналост и потреба за новим, континуирано коришћење извора и бања, од старог века до новог доба развиће првобитне бање до капацитета какве данас познајемо. Дакле, бањско лечење и уживање има своју историју – историју бањског лечења. У Европи, она је (за) почела Хипократовим препорукама.

ЦИЉ

Историја, мајка мудрости, нас учи и подсећа на много тога. Проучавајући историју бањског лечења, наметнула се идеја да равој бањског лечења може имати везе са развојом физиотерапуетске струке. И изгледа да нисмо погрешили. Заиста постоје докази њиховог међусобног утицаја. Потврде за то би могле бити: материјални докази из старог века, средњег века и доступни записи новијег датума као и препоруке оца медицине Хипократа, Галена и Хектора из Грчке (који се може сматрати првим хидрокинезитерапеутом) о купању и вежбању, како на сувом тако и у води, масажи. Дакле, коришћење воде је значајно утицало на то да данас, физиотерапеути постану физиотерапеути различитих уских специјалности (кинезитерапеут, хидрокинезитерапеут, физиотерапеут, вет физиотерапеут).

скулптура из Медијане

римско купатило

бања римљана

гамзиград

МЕТОДОЛОГИЈА

Тачни подаци о почетку бањског лечења у Европи, чини се да нису тачно дефинисани и налазе се између мита и реалности. По доступним подацима на електронским медијим као најстарија европска бања наводи се Батх (Bath) у Енглеској. Према миту бања настаје 860-те године пре наше ере када се разболео принц Бладуд, отац краља Лира и излечио од лепре, купајући се у блату. Посматрајући своје свиње, које су ваљале бањском блату, приметио је да оне које су имале неке кожне промене после ваљања више их нису имале. То је схватио као излечење и применио. Легенда каже да се излечио. У стварности, по историјским подацима, Бања је настала 50-те године наше ере, када је оснивају Римљани. Од тада Римљани, потом они који су остали после њих на тлу Енглеске користе воду и развијају бањско лечење до нивоа да је на данас једна од најпопуларнијих бања у Европи.

Историјска година настанка бање наводи се као година почетка бањског лечења у Енглеској.

Остале земље Европе, Немачка, Француска, Чешка, Словачка, Аустрија, Мађарска, Румунија, Бугарска, имају значајне капацитете бањског лечења. Неке од њих као што су Немачка, Аустрија, Мађарска имају јасне записе, тј. јасно документовање бањских капацитета. Мапа бања у Аустроугарској монархији (1772.), путописи аустријског путописца и археолога Феликса Каница (1829.-1904.) и путописи турског путописца Елевије Челебије. Они путују и бележе и бање које се налазе на тлу данашњих балканских земаља. Међу њима, Србија има посебно место. Читајући њихове записе, намеће се мисао о Србији, као земљи вода (највећи проценат лековитих извора на територији), што ће се касније и потврдити у стручним публикација о водама Србије.

шеталиште у сокобањи

соко град

соко бања 19. век

Феликс Каниц ,1860-1864. На путовању Србијом пише:

Мало је у Србији речних долина тако богатих живописним лепотама као што је Моравска долина. У Сокобањи је срео Кнеза Милоша, 1860 године, о коме је оставио сведочење: Кнез Милош је одсео у малој згради средског начелства, пред којом је његова шаролико костимирана коњичка телесна гарда поставила своје шатове. Присуство кнеза привукло је у Сокобању многе угледне личности. Испред бањске зграде шетао се "отмени свет". Виделе су се госпође у богатој народној ношњи у друштву официра и кицошки одевене госпође..." (Феликс Филип Каниц, Србија и становништво, Логос арт, Београд, 2007.)

Историјско материјални докази развоја бањског лечења у Србији проналазе се и раније, па се историја српског бањског лечења може посматрати на више начина, и кроз мит и легенде и кроз историјске податке. До сада, доступне податке о историјском развоју бањског лечења смо датирали

кроз хронологију бања, како би нам историјски развој физиотерапеутске струке био јаснији.

Хронологија развоја бања дата је у **Табели**.

напомена: табела није коначна јер су испитивања у току.

ХРОНОЛОГИЈА РАЗВОЈА БАЊА И БАЊСКОГ ЛЕЧЕЊА У СРБИЈИ

	НАЗИВ БАЊЕ	ГОДИНА	МАТЕРИЈАЛНО ИСТОРИЈСКИ ДОКАЗИ	
ХРОНОЛОГИЈА БАЊА ПРВОБИТНОГ ЧОВЕКА	Деспотовачка бања	неолит	Ресавска пећина	(слике и нађени предмети)
	Нишка бања	гвоздено доба	кермичке посуде, накит, алат	
	Сијеринска бања	6. век пре н.е.	трагови на археолошким налазиштина	
	Сокобања	8. век пре н.е.	трагови на археолошким налазиштина	
	Буковичка бања		пећина Рисовача	
	Богутовачка бања		легенда о лековитости воде	околичних минералних извора
	Врањска бања		остаци људских насеобина	
ХРОНОЛОГИЈА БАЊА РИМСКОГ ПЕРИОДА	Нишка бања	2. век наше ере	бања Цара Константина	
	Нишка бања		Medijana Консантинов летњиковац	базени минералне воде, мушки и женски
	Гамзиградска бања	3. век наше ере	близина римскг насеља	Felix Romulijana
	Врњачка бања	1-4 века наше ере	римски новчићи, са Константиновим ликом	Fons Romanus
	Куршумлијска бања		римска заветна плоча	Ad Finis (световна табла)
	Звоначка бања		римски базен (1903.), мозаик (1926.)	откривени 1903. и 1926.
	Сијеринска бања		близина римскг насеља	Justijana Prima, ископине код села Леце
	Бања Љиг		римски трагови	
	Рибарска бања		римски трагови	
	Новопазарска бања		лек. изворе каптирају Римљани	
	Пролом бања		римски остаци утврђена	
Деспотовачка бања	провинција Мезија	римски базен, новчићи, стреле, цигле		

	НАЗИВ БАЊЕ	ГОДИНА	МАТЕРИЈАЛНО ИСТОРИЈСКИ ДОКАЗИ	
ХРОНОЛОГИЈА БАЊА РИМСКОГ ПЕРИОДА	Брестовачка бања			
	Луковска бања		римске водоводне цеви утврђења	
	Врањска бања		римски ћуп за лековиту воду	
	Паланачки кисељак		римски трагови	
	Стари Сланкмен		римско гранично утврђење Акуминикум	
	Брестовачка бања		римски трагови	
	Прибојска бања		римски трагови	
	Буковичка бања		римско купатило	
	Сокобања		римско утврђење	Лептокарија
ХРОНОЛОГИЈА БАЊА ПОСТРИМСКОГ ПЕРИОДА	Нишка бања	шести век	Цар Јустинијан подиже бању	на месту Медијане
	Стари Сланкмен	8 век	припадао Французима	
	Стари Сланкмен	11.-15 века	припада српској властели	
	Јошаничка бања	3 век	писани трагови турака	
	Бања Ждрело	13. век (1285.)	близина тврђава бугарских велможа	Дрмана и Куделина
	Брестовачка бања		Византијци	
	Рибарска бања		српска властела	
	Новопазарска бања		важно српско лечилиште	
	Прибојска бања		Византијци	
	Луковска бања		српска властела	
	Сијеринска бања		село Сијерина	
	Врањска бања	1412.	први писани запис о бањи	победа Николе Скобељића над Турцима
	Врњачка бања		насеља српске властеле	
	Сокобања	позната као Бања, Бањица	варош Бања, Алексиначка бања	Хајдук Вељкова бања, Сокол бања
	Пролом бања	Византијци	остаци византијских насеља	
Хиландар		Хиландарски кодекс	Светог Саве	
ХРОНОЛОГИЈА БАЊА СРЕДЊЕВЕКОВНЕ БАЊЕ (ДОБА МАНАСТИРСКИХ БАЊА)	Новопазарска бања	1170-1171.	Манастир Ђурђеви Ступови	Задужбина Стефана Немање
	Прибојска бања		Манастир Светог Николе	Задужбина Уроша Немањића Храпави
	Бања Ждрело	13. век	Драгутинова Сремска Краљевина	утврђење Ждрело
	Бујановачка бања		манастир Прохор Пчински	
	Атомска бања		Манастир Вујан	црква Св. Богородице 1894.

	НАЗИВ БАЊЕ	ГОДИНА	МАТЕРИЈАЛНО ИСТОРИЈСКИ ДОКАЗИ	
ХРОНОЛОГИЈА БАЊА СРЕДЊЕВЕКОВНЕ БАЊЕ (ДОБА МОНАСТИРСКИХ БАЊА)	Деспотовачка бања		Манастир Манасија 1407-1418.	Задужбина деспота Стефана Лазаревића
	Стари Сланкмен	14. век	изграђен хоспитал за болесне и сиромашне	
	Овчар бања	благовештањска бања	манастирска бања	од 1895-до данас
	Врањска бања	1519.	манастир Бања	конаци за смештај болесника
	Врњачка бања		близина манастира Жича, Студеница, Градац	
	Звоначка бања		близина Жупе Звонце	пронађен златни крст, новац, остаци храма
	Сокобања	1833.	припада Кнежевини Србији	
ХРОНОЛОГИЈА БАЊА ТУРСКОГ ПЕРИОДА	Нишка бања	1521.	турско купатило и конак Илиџа (Ниш)	конак Сулејмана Величанственог Илиџа
	Новопазарска бања	1689. Турци руше ман. бању	у 17. веку изграђују турско купатило	турско купатило из 18. век сачувано
	Јошаничка бања	време турске окупације	писани трагови турског коришћења	
	Сокобања	1389.	турци руше српска насеља	
	Врањска бања	17. век	турска купатила	
	Пролом бања			
	Врњачка бања	1830-1833.	Срби изграђују цркву и уређују извор	излечени коњ Проте Хаџи Јефимија Поповића
	Брестовачка бања			
ХРОНОЛОГИЈА БАЊА ПОСТТУРСКОГ ДОБА (ПОЧЕТАК СРПСКЕ ДРЖАВЕ ДО ВЕЛИКОГ РАТА)	Врањска бања	1519.	прво помињање	
	Бања Ковиљача	1533.	прво писано помињање	
	Бања Палић	1780.	жупански лекар изложи план развоја бање	
	Паланачки кисељак	1719., 1813., 1835., 1851.	прво помињање Путопис Елевије Челебије	"озидана бања са лековитом водом"
	Бања Ковиљача	1827.	Смрдна бања, назива је Вук С. Караџић	
	Сокобања	1833.	убрзани развој јер припада Србији	
	Рибарска бања	1834.	1852. порушено турско купатило	1847. стални бањски лекар
	Буковичка бања	1834.		

	НАЗИВ БАЊЕ	ГОДИНА	МАТЕРИЈАЛНО ИСТОРИЈСКИ ДОКАЗИ	
ХРОНОЛОГИЈА БАЊА ПОСТТУРСКОГ ДОБА (ПОЧЕТАК СРПСКЕ ДРЖАВЕ ДО ВЕЛИКОГ РАТА)	Гамзиградска бања	1835.	први писани запис о бањи-Хердер	
	Јошаничка бања	1835.		
	Брестовачка бања	1837.	купатило	1856. кнез Александар Карађорђевић двор
	бања Палић	1845.	уређује се купатило и лечилиште	
	Рибарска бања	1853.	лечење под надзором бањског лекара	1877. прва бањска апотека у Србији
	Овчар бања	1859.	убирају се приходи од продаје воде	игуман Исаиј убијен (1887.)
	Бања Русанда	20.05.1867.	Меленачка бања	1869. мења назив - Бања Русанда
	Врњачка бања	1868-1870.		
	Нишка бања	1878.		
	Врањска бања	1878.		
	Бања Бадања	1889.		
	Гамзиградска бања	1890.	прва купања у бањи	купао се Јосиф Панчић и његових ученика
	Сијеринска бања	1890-1900.	изградња купатила, базена, смештаја	гостију бање Ацини и Манићеви Конаци
	Бања Ковиљача	01.08.1899.	прави развој бањског туризма	
	Бања у Новом Саду	1895.	Завод за лечење хладном водом, масажом, гимнастиком	
	Јодна бања	1897		
	Матарушка бања	1897.		
	бања Палић	17.11.1899.	указом мађарске владе добија статус бање	
	Бања Селтерс	1899.		
	Матарушка бања	1900.	1900-1924. изграђено 17 вила за госте	
	Селтерс бања	1903.	1903. вода се користи као лек-признат лек	као таква продавала се у апотекама
	Звоначка бања	1912.		
	Куршумлијска бања	1902.		

	НАЗИВ БАЊЕ	ГОДИНА	МАТЕРИЈАЛНО ИСТОРИЈСКИ ДОКАЗИ	
ХРОНОЛОГИЈА БАЊА ПОСТТУРСКОГ ДОБА (ПОЧЕТАК СРПСКЕ ДРЖАВЕ ДО ВЕЛИКОГ РАТА)	Овчар бања	1906.	изграђена купатила и базени,	
	Стари Сланкмен	1906.		
	Врањска бања	1906.	модернизација бањских капацитета	
	Звоначка бања	1912.	изграђено прво лечилиште	
	Бања Кањижа	1913.	одлуком градског савета добија назив	Кањишко купатило чуднотворног бунара
	Сијеринска бања	1913.	истраживања лековитости воде	
	Бања Јунаковић	1914.		
	Врањска бања	1914.	лечио се Краљ Петар Први	гости из Грчке и Аустрије
	Бања Љиг	од 1915.	после Колубарске битке започиње развој	
	Врњачка бања	време Великог рата	српске и савезничке болнице	лече се рањеници
	Јодна бања	1908.		
	Деспотовачка бања	од 1918.	после Великог рата започиње развој	
ХРОНОЛОГИЈА БАЊА ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА	Нишка бања	моденска бања	предратна господа	1930. железница
	Врњачка бања	моденска бања	улажу виђени грађани, лече се и они	Карађорђевићи, дом. и страни гости
	Врњачка бања	1924.	изградња купатила, базена, смештаја	водовод и канализација, културни живот
	Бања Ковиљача	краљевска бања	Карађорђевићи и Вук С. Караџић,	Доситеј Обрадовић, Јован Цвијић
	Рибарска бања	краљевска бања	Карађорђевићи	
	Сокобања	краљевска бања	Обреновићи	
	Бања Ждрело	између 1910-1930.	откривена лековитост воде	користи се и данас
	Звоначка бања	1903-1926.		
	Луковска бања	1924.		
	Сокобања	1928-1929.	отворена болница и дечије одмаралиште	одмаралиште жандармерије
	Врањска бања	1929.	прво лечилиште, 1914. лечи се краљ Петар	позориште, вода се користи и за грејање

	НАЗИВ БАЊЕ	ГОДИНА	МАТЕРИЈАЛНО ИСТОРИЈСКИ ДОКАЗИ	
ХРОНОЛОГИЈА БАЊА ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА	Богутовачка бања	1932.		
	Бања Врујци	1934.	горњотопличка бања, Бања Врујци	
	Јошаничка бања	1935.		
	Врњачка бања	1935.	Закон о бањама	28.000 посетилаца у бањи
	Овчар бања	1936-1941.	граде се коначи	за бесплатно лечење сиротиње
	Сијеринска бања	1938.	лече се стомачне тегобе	вода слична води француске бање Виши
	Аранђеловац			
ХРОНОЛОГИЈА БАЊА ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА	Луковска бања	1948.		
	Бања Русанда	1948.	СБ за рехабилитацију	
	Нишка бања	1948.	Завод за рехабилитацију	
	Богутовачка бања	од 1952.	у саставу Матарушке бање	хотел "Минерал" (изграђен 1986.)
	Сијеринска бања	1951.	СБ за рехабилитацију "Гејзер"	извори као гејзири - климатска бања
	Матарушка бања	1953.	вила Маричић постаје реуматолошко	гинеколошки центар
	Бања Меленци	1958.	СБ за рехабилитацију	
	Куршумлијска бања	од		
	Бања Палић	1963.	губи статус бање	
	Матарушка бања	од 1963.	прво туристички обекти се граде	
	Рибарска бања	1967.	Завод за рехабилитацију	
	Прибојска бања	1971.	центар за физик. мед.	ЗЦ Прибој на Лиму, примена квантне медиц.
	Селтерс бања	1975.	СБ за рехабилитацију	
	Гамзиградска бања	1976.	СБ За рехабилитацију	1986. Институт за рехабилитацију
	Звоначка бања	1976.	хотел "Мир"	за бањско лечење
	Бања Кањижа	1976.	Завод за рехабилитацију	1998. СБ за рехабилитацију
	Пролом бања	1977.	СБ за рехабилитацију	пример инцијативе приватног сектора
	Атомска бања	1977.	СБ за рехабилитацију	Горња Трепча
	Паланачки кисељак		РХ центар ради у саставу ОБ "Стефан	Високи"
	Стари Сланкмен		СБ за посттрауматска стања	"Боривоје Гњатић"

	НАЗИВ БАЊЕ	ГОДИНА	МАТЕРИЈАЛНО ИСТОРИЈСКИ ДОКАЗИ	
ХРОНОЛОГИЈА БАЊА ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА	Јодна бања		ИНС за реуматске болести Нови Сад	
	Ивањица	1978.	завод за рехабилитацију	
	Бања Љиг		Здравствени центар Бања Љиг	
	Гамзиградска бања	1978.	СБ за рехабилитацију	
	Бања Врдник	1980.	СБ за рехабилитацију	од 1990. ради се акупунктура
	Бања Јунаковић	1983.	СБ за рехабилитацију	
	Бујановачка бања	1986.	Завод за рехабилитацију	"Врело"
	Бања Ковиљача	1988.	СБ за рехабилитацију	
	Сокобања	од 1945.	СБ за рехабилитацију	две болнице
	Сијеринска бања	1991.	СБ за рехабилитацију	"Гејзер"
	Новопазарска бања	1993.	СБ за рехабилитацију	центар за лечење Дијабетеса
Овчар бања		ЗЦ Чачак	бањско лечење	
ХРОНОЛОГИЈА НОВОГ ДОБА	Бања Врујци	2000.		
	Бања Бадања	2003.	СБ за рехабилитацију	"Боро Скорић"
	Врњачка бања	2015.	Музеј бања	лидер здравственог туризма
	БАЊЕ КАО МЕДИЦИНСКО РЕХАБИЛИТАЦИОНИ ТУРИСТИЧКИ ПОТЕНЦИЈАЛИ			

Прва кључна веза између бањског лечења и физиотерапеутске струке је покрет, вода, масажа. И у Србији, као и у европским земљама, примећује се узajамни утицај физиопраксе на бањско лечење и обрнуто. То не чуди, ако се има у виду да је основа физиотерапеутског рада и свакодневне праксе покрет, у води и на сувом.

У Србији, на жалост је изостало документовање развоја наше струке у Србији. Према доступним историјским подацима и изворима развоја српског бањског лечења, може се посматрати да се развојни пут физиотерапеута, одвијао од приучених особа, преко практиканата до високо образованих физиотерапеута. У очекивању да нађемо записе на какве смо навикли, наилазимо на историјска документа која нам помажу да склопимо слику о физиотерапеутском развоју у Србији. Историјско материјални докази, археолошке ископине, записи из 18. ,19. и 20. века, медицинска и законодавна документа помажу да сагледамо и предпоставимо како је текао развој физиотерапеутске струке у Србији. Све ово отежава чињеница да се Србија све време борила за своју државност, покушавајући да

успостави нормалне услове живота, како народа тако и државе. Истовремено како тече развој државе и успостављане државних норматива, развијају се привредне гране, које се и законодавно регулишу, па друга половина 19. века бележи наредбе, уредбе, законе и у здравству. Новија историја српске државе (од Кнежевине Србије) бележи здравствену законску регулативу. У тешким и компликованим друштвеним и историсјким приликама развоја Србије, не чуди, да је развој бањског лечења у Србији старији него сама њена државност. Али, изненађује да је тај развој врло сличан развоју бањског лечења у европским земљама које су имале мирније окружење. То нас може навести на мишљење да је српски народ врло виталан. Овакви услови развоја, нимало лаки, да ли су основу за развој неких грана данашње рехабилитације (војна рехабилитација).

Елементе физио струке можемо потражити у Хилендарским записима (Хилендарски медицински кодекс) оца српске медицине Светог Саве који препоручује лековите купке за лечење артритиса, још у 13. веку. Тада је српска медицина „ишла у

корак“ са тадашњом европском. Лечење се одвија у манастирским болницама или смештајем у близини манастира. Значај манастирске медицине у односу на бањско лечење се огледа у подизању манастира у близини извора за које се сматрало да су лековити или у близини остатака римских купатила. Манастири Хиландар, Манасија, Раваница и њихове болнице су оставиле трага не само у тадашњој Србији већ и шире, у Европи.

Време Турака било је време мрака здравствене делатности и лечење се базирало на врачбинама и веровањима. Не би требало занемарити купање у турским купатилима (амамима) што представља вид бањског лечења јер су се амами углавном подизали на рушевимама римских купатила или поред извора лековитих вода. Нит бањског лечења није прекидан ни у овом периоду ропства српског

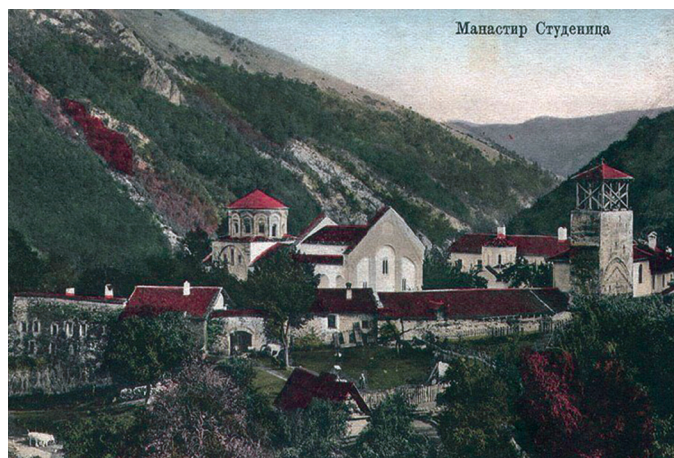
Манастир Раваница

народа под Турцима. Ослобађање од Турака и добијање државности српска држава започиње нову здравствену историју, у чијој основи се налази бањско лечење.

Историјске прилике чине да развој бањског лечења Србији видимо као развој бањског лечења у ужој Србији и развој бањског лечења у Војводини. И ту има неколико занимљивости. И у једном и у другом делу данашње Србије се започиње са озбиљним бањским лечењем. Кнез Милош уводи законску регулативу и даје сагласност доктору Емериху Линденмајеру да уреди бање, што велики поклоник бањског лечења и велики хуманиста и чини. У Кнежевини Србији регије бања (нахије бања) се уређују: бањска вода се испитује, лековити извори се каптирају, граде се купатила, смештајни капацитети за госте, паркови и околина, законодавно се уводи ред како за госте тако и за стручна лица. Бање добијају своје лекаре, поготово

у току сезоне, па ће први бањски лекар почети са радом у Сокобањи (1837.), потом у Рибарској и осталим бањама. Поред лекара раде и помагачи лекара (лекарски практиканти), апотекари (прва бањска аптека започиње са радом у Рибарској бањи (1877.)). Доктор Линденмајер је дао и модел медицинских протокола, као и обавезу вођења истих. Од 1896. год на снази је био Линденмајеров пропис о извештајима бањских лекара. Прва научна истраживања изворских вода и потврду њихове лековитости, започео је управо доктор Линденмајер које ће објавити у својим књигама.

У исто време, у Војводини започиње се са озбиљним здравственим третманом и то у тадашњој бањи Меленци (20.05.1867.) и у „Заводу за лечење хладном водом, масажом и шведском

Манастир Студеница

гимнастиком“ у Новом Саду (01.05.1895.). Овај Завод су отворили о др Лаза Станојевић, др Јован Велимировић и др Левије и о томе писали „Српском архиву за целокупно лекарство“. Саопштење које су они послали гласи: „Завод за лечење хладном водом – Ми још у целој земљи немамо завода за лечење хладном водом, иако хиљадама наших болесника требају методички изведену хидротерапију. Да би наши болесници у таквим приликама ипак поуздане и својске помоћи добили, с радошћу јављамо да је дописни члан Српског лекарског друштва г. др Лаза Станојевић у друштву са гг. д-ром Јованом Велимировићем и д-ром Левијем отворио 1. маја у Новом Саду „Завод за лечење хладном водом, масажом и шведском гимнастиком“.

Утајзавод примају се болесници са нервозношћу, реуматизмом, хроничним катарима у грлу, плућима, материци, са шуљевима, са навалом крви у главу и прсима, са малокрвношћу, бледоћом итд. Имена нам јамче за солидност и

лекарских услуга и других прилика.“

Недостатак записа, као трајани проблем у Србији, може бацити сенку на ово виђење, али само на први поглед. Записи ипак постоје, мада не у оном очекиваном облику, то јест да не постоји хронологија развоја бањског лечења нити развоја физиотерапеутске струке на једном месту. Међутим, када се сложе доступни историјско материјални докази може се склопити слика развоја физиотерапеутске струке, условљена развојем бањског лечења. Посматрајући хронологију бањског лечења и ако се има у виду озбиљност

“Драги побро, добио сам колица...”

лекара ту су практиканти, који у почетку раде све око помоћи болеснима. Они се могу сматрати и нашим (физио) почецима. То би могли бити први физиотерапеути.

Као и у свету и у Србији физиотерапија се експанзивно развија у постратном периоду, и после првог и после другог светског рата. Непосредно по завршетку ратова бање постају места опоравка и рехабилитације војних ветерана. Ратна рехабилитација утиче на развој физиотерапеутске струке.

На слици у групи деце види се дете са штаком

Нишка бања 1883. године

Врњачка бања почетком 20. века

третмана у бањама, обавезност присуства стручних лица, обавезност вођења медицинских протокола, посматрајући старе разгледнице и поруке на њима, видимо да су наше колеге озбиљно радиле физиотерапеутски посао.

Медицински протоколи које нам је оставио др Емерих Лиденмајер јасно показују почетке озбиљног здравственог рада, а са њиме и развој здравствених професионалних профила. Поред

Период после другог светског рата забележиће се убрзан физиоразвој и то не само у бањама већ и у другим установама здравственог система. У бањама се оснивају рехабилитациони центри, па самим тим и физиотерапеути добијају своје место. У исто време започиње и формално образовање физиотерапеута у Србији (1956.). Физиотерапеути раде бањску рехабилитацију које је често подразумевала истовремено и

постратне рехабилитације ради се мирнодопска рехабилитација. Бањска рехабилитација је у тесној вези са рехабилитацијом у болничким условима од терцијалног нивоа здравствене заштите до рехабилитација на примарном здравственом нивоу. Озбиљан почетак има и рехабилитацију у приватном здравственом сектору. Данас у 21. веку, синхронизовано се одвија развој физиотерапеутске струке, на свим нивоима здравствене заштите.

Др Линдермајер, утемљивач бањског лечења у Србији даје препоруке за коришћење минералних вода, које се није променило ни до данас, а које би могле бити и физиопрепоруке.

„Лековите воде, биле оне ладне ил вруће, осим једне горке воде, могу се употребљавати (1) као пиће, (2) као купатило, (3) као поливање или попрскање, тако названо „Душ-бад“, (4) као пара (Дамфбад), (5) као гас, и на последку (6) као блато (Шлам – или Моор-бад)“.

Срж бањског физиотерапеутског деловања је коришћење вода и све што је везано за употребу воде (купање, туширање, водена масажа, вежбе у води, третирање блатом). Овде морамо поменути и третман болести водом тако што се лековита

вода пије, па са развојем бањског лечења развија се и индустријска производња воде. У Србији она започиње средином 19. века. Необично, али чињеница за понос: да у тако малој и неразвијеној земљи, са свим проблемима који су је мучили постоји свест о значају сертификације вода. Она се радила у референтним надлежним институтима у Бечу и/или у Будинпешти у институтима, али и у државним апотекама Кнежевине Србије.

РЕЗУЛТАТИ

Бањско лечење у 21. веку обухвата медицинске и превентивно–релаксациони третмане лечења. Медицински третмани помажу да се повређени, оболели кроз рехабилитацију.

Потреба да се болест спречи или да се остане што дуже здрав и млад условила је развој релаксационих понуда, које се добијају у програмима релаксације (релаксационих вежбања, масажа, купања) тј.спа(с). Без обзира о којој врсти бањског програма се ради физиотерапеут заузима централно место. Физиотерапеути се поред основног физиотерапеутског образовања стално едукују за различите видове здравствене

БАЊА	ХЕМИЈСКЕ АНАЛИЗЕ	ПОТВРДА ЛЕКОВИТОСТИ	ФЛАШИРАЊЕ ВОДЕ
Бања Палић	1780		
Паланачки кисељак	1813.,1885.		"Карађорђе"
Буковичка бања	1834., 1839., 1863.		1863."Књаз Милош"
Јошаничка бања	1834.		
Рибарска бања	1834.		
Сокобања	1837.		
Бања Ковиљача	1855.		
бања Бадања	1889.	1934. изгрдњом првог купатила	
Селтерс	1898.	1903.званично призната као лек	продавала се у апотекама Младеновца
Селтерс		једина у немачкој, француској и	нашој фармакопеји признајана као лек
Бања Кањижа		1910	
Бања Јунаковић		1914	
Меленци		1924	продаја на препоруку лекара
Сијеринска		1935	1955
Бања Ждрело		1910-1930.	
Богутовачка бања	последња деценија 19 века		
Врњачка бања			1970. флаширање воде,вода Врњци
Звоначка бања			1976.
Пролом бања		1963.	
Бујановачка бања		шездесетих година 20-тог века	1986. флаширање воде Хеба

услуге, тимски сарађују са својим колегама, обезбеђујући квалитетну здравствено туристичку услугу кориснику. Све ово указује да се са развојем бањског лечења развијала и физио струка. Уствари, постоји узрочно последична веза између бањског лечења и физио струке.

Физиотерапеутска пракса, државна и приватна прати потребе становништва. Услови живота, стандарди цивилизације повећавају ниво свакодневног стреса што резултира потребом и понудом спа програма у трајању од 2 до 30 дана. Како је један од врло честих здравствених проблема стрес, осмишљавају се превентивни програми – спа(с) програми. Отишло се и корак даље па тако поред медицинских програма, релаксационих спа програма, пружају се и козметички релаксациони програми, као и програми традиционалне медицине. Све већи број физиотерапеута се едукује у областима у којима је и историјски, раније, партиципирало (методе традиционалне медицине–Балинт терапија, мануелне технике, акумпуктура).

Не можемо, а да се не спомене у ветфизиотерапија и вет физиотерапеут. И овде имамо нешто занимљиво. Бања Ждрело и Врњачка бања су бање у којима су се третиране животиње. У бањи Ждрело посматрајући животиње како се саме исцељују ваљајући се по блату, људи су кренули да користе првоблатне а потом и све остале бањске капацитете. Можда и није мит излечењу принца Батута. У Врњачкој бањи су се лечили коњи–ратни ветерени. Данас, хидрокинезитерапија вет физиопацијената представља основу физиотерапеутског лечења вет пацијената (кућних љубимаца-петоваца).

ЗАКЉУЧАК

Сагледавајући историјски развој бањског лечења у свету и његовог утицаја на развој физиотерапеутске струке можемо размишљати и о историјском развоју физиотерапеутске струке и у Србији. Ако се има у виду опсек физиотерапеутског рада са сигурношћу се може тврдити да је развој бањског лечења утицао и на развој физиотерапеутског

профила у Србији.

или

Шетајући по историји српског бањског лечења готово смо сигурни да је развој бањског лечења утицао на развој физиотерапеута у Србији. Од приучених, преко практиканата до озбиљних здравствених професионалаца који своју прелепу струку и даље профилишу, прошло је непуних 100. година. 1956. године у Београду почиње формално образовање физиотерапеута. Готово у исто време професионално образовање физиотерапеута започиње и у неким европским државама.

Данас, физиотерапеути представљају незаобилазне чланове не само рехабилитационих тимова, већ и мултидисциплинарних тимова који су у служби здравља, превентиве и уживања.

РЕФЕРЕНЦЕ

1. Нови завјет Господа Исуса Христа, превео Вук Стеф. Караџић. У Београду, у издању Британског и иностраног библијског друштва, 1921.
2. Вацић З. Хемијске анализе минералних вода Кнежевине Србије
3. Вацић З. Др Емерих Линденмајер и развој бања Кнежевине Србије (1836-1859)
4. Девичерски Г, Савић К, Бобић Б. Историја развоја службе за физикалну медицину и рехабилитацију у Војводини, Медицински преглед 2007, вол. 60, бр 11-12, стр. 657-661
5. Максимовић Ј., Максимовић М., Др Лазар Ненадовић – први професор физикалне медицине и балнеоклиматологије на Медицинском факултету у Београду.
6. Поповић Љ. Емерих Линденмајер у Кнежевини Србији – радни век једног трудбеника
7. Максимовић Ј. Максимовић М. Из историјата балнеотерапије и хидротерапије у Војводини поводом 140-годишњице од рођења др Лазара Ненадовића, првог професора физикалне медицине и балнеоклиматологије на Медицинском факултету у Београду.
8. Лаловић А. Српска медицина у Средњем веку.

ГЛИКОРЕГУЛАЦИОНИ ЕФЕКАТ СУЛФИДНИХ ВОДА КОД ИНСУЛИН НЕЗАВИСНИХ ДИЈАБЕТИЧАРА

Аутор: пук. проф. др Славиша Ђурђевић

Ванредни професор Медицинског факултета Универзитета одбране у Београду. Доктор медицинских наука, специјалиста физикалне медицине запослен у Ваздухопловно медицинском институту у Београду, начелник одељења. Овлашћен судски вештак за физикалну и ваздухопловну медицину. Аутор преко 250 научних радова и 7 књига. Једна од њих је и "Пијаће минералне воде".

САЖЕТАК РАДА

Увод : Балнеоклиматолошка терапија представља широко применљив начин лечења код нас и у свету још од прастарих времена, са нарочитом применом код ендокринолошких оболења, међу којима и дијабета. Циљ рада: је био истражити утицај хиперконцентроване хипертерме Куршумлијске бање унете пијењем на гликорегулацију инсулин независних дијабетичара са лошом гликорегулацијом на оралним хипогликемизантима. Методологија: примењивали смо спектрофотометрију и ензиматску методу из јутарњег узорка капиларне крви, уз коришћење гликометра фирме AMES (USA), као валидне светске методе. Узорак је обухватио 25 инсулин независних дијабетичара, са лошом гликорегулацијом на медикаментима и то 14 мушкараца и 11 жена, старости 34-72 године, подељених у две групе. Прва (I) група од 15 пацијената уносила је ингестијом 1 литар минералне воде дневно, док је друга (II) група није пила сумповориту минералну воду. Обе групе испитаника биле су на балнео-физикалој рехабилитацији због других дијагноза, у трајању од 10 дана, уз кинезитерапију. Праћење варијабле биле су гликемија у mmol/l и гликозирани хемоглобин (HbA1). Резултати: су тестирани Студентовим т-тестом за мале непарне узорке. Гликемија I групе испитаника на крају терапије била је $X \pm SD = 6,45 \pm 0,32$ док је II групе била $X \pm SD = 7,78 \pm 0,45$ уз $t = 3,48$ и $p < 0,005$. Вредности HbA1 нису забележиле међугрупну разлику. Закључак: Ингестија сумповорите воде Куршумлијске Бање са спојевима хидросулфида, полисулфида, политионата, дитионата H₂S и SO₂ поспешује синтезу аденилне киселине на нивоу јетре, а ова стимулише β-ћелије Лангер-Хансових острваца панкреаса, доводећи до хиперинсулинемије и хипогликемије, узрокујући сигнификантан пад вредности гликемије у болесника са инсулин независним дијабетом. HbA1 није забележио сигнификантан пад, за који је потребан дужи временски период ингестије ове воде. Закључак: Зато се балнеолошка терапија може предложити као адјувантна терапија Diabetes mellitusa у клиничкој пракси, што потврђује бројна истраживања код нас и у свету, а добијени резултати у овом истраживању блиских су вредностима и у неким студијама у Чешкој, француској и Русији.

Кључне речи: Diabetes mellitus, балнеотерапија

УВОД

Балнеоклиматолошка терапија представља савремен широко применљив начин лечења, са дуготрајном традицијом, код нас и у свету још од прастарих времена, са нарочитом применом код ендокриних оболења, међу којим аи дијабета. Минералне воде представљају лековите водене растворе минерала у облику соли, база, киселина или гасова. По Годићу и Штрасеру „Под минералним водама подразумевамо воду која садржи у значајнијој концентрацији минералне састојке или има таква физикохемијска својства да се може

применити у терапијске сврхе“.

ЦИЉ РАДА

Био је да се истражи утицај сумповорите хиперконцентроване хипертерме Куршумлијске Бање унете ингестијом, на гликорегулацију инсулин независних дијабетичара са лошом гликорегулацијом на оралним хипогликемизантима. За пероралну употребу, користили смо прохладјену минерану воду Куршумлијске бање на температури од 12-160 °C у количини од 1,5 l (литра) до 2 литра за 24 часа.

МЕТОДОЛОГИЈА

Метода процене гликемије, примењивали смо спектрофотометрија и ензиматска метода из јутарњег узрока капиалрне крви, уз коришћење гликометра фирме AMES (УСА), као валидне светске методе. Крв је узимана код испитаника у исто време у 8 сати и 30 минута, непосредно по дуручку. Од терапијских метода, осим пијења минералне воде, код свих пацијената примењивана је индивидуална програмска, дозирана кинезитерапија у трајању од 30 минута, 2 пута дневно и хидрокинезитерапија у трајању од 30 минута једном дневно, док су пацијенти дневно били и у шетњи, терапијском стазом, на чистом ваздуху у трајању од 30-60 минута, према индивидуалној процени физичке кондиције и утренираности, уз валидне параметре праћења (ЕКГ, пулс, артеријски крвни притисак, по потреби ергометрија).

Узорак испитаника је обухватио 25 пацијената са инсулин независним дијабетом (Тип 2), лоше гликорегулације, преко 9 mmol/l који су користили прописану медикаментну терапију из места

Табела бр.1

Праћене варијабиле	$X \pm SD$	$X \pm SD$	p	t
	I група 21. дана по Тх	II група 21. дана Тх.		
Гликемија mmol/l	6,45 \pm 0,32	7,78 \pm 0,45	3,48	<0,005
Hba1C mmol/l	43,25 \pm 0,18	44,51 \pm 0,31	2,14	<0,01

Сагледавајући вредности гликемије пацијената I групе, са ингестијом минералне воде Куршумлијске бање, у склопу балнеоклиматолошке и физикалне терапије у трајању од 21 дан и II групе који нису пили минералну воду, запажамо високосигнификантне разлике гликорегулационих вредности у пацијената I групе у односу на II групу, уз вредности т-теста око 3,5 и високом праговом значајношћу < 0,005 за биомедицинске истраживачке појаве. Вредност гликолизираниог хемоглобинизираниог хемоглобина Hba1C прве, у односу на II групу нису забележиле статистички значајне разлике, што је и разумљиво, пошто су одраз овог параметра значајније мења најчешће тек после месец дана спроведене терапије и боље или лошије гликорегулације, те 21 дан није био довољно дуг период за сагледавање

боравка. Од укупног броја испитаника, било је 14 мушкараца и 11 жена, старости 34-72 године, подељених у две групе, дакле ради се нехогоној популацији. I група од 15 пацијената уносила је ингестијом 1,5 литара минералне воде дневно, док II група није пила сумпоровиту воду. Обе групе испитаника биле су на балнео-физикалној рехабилитацији због других дијагноза у трајању од 10 дана, уз кинезитх, хидрокинезитх и шетњу са слободним активностима на чистом ваздуху.

Праћене варијабиле биле су: гликемија у mmol/l и гликозирани хемоглобин (HbA1). Узгред је сагледана вредност ТА и ЕКГ, те по потреби праћени и други медицински параметри битни за одвијање безбедног процеса балнеофизикалне рехабилитације, али без регистровања статистичке валдинсоти, по принципу „Primum non nocere“.

РЕЗУТАТИ

Студентовм т-тестом су тестирани резултати за мале непарне узорке и презентовани у **табели број 1.**

измене вредности овог значајног биохемијског параметра.

Дискусија: Вода Куршумлијске Бање спада у висоминералне воде, са 3,12 g/l сувог остатка, температура воде од 14-670 С. Садржи значајне концентрације сумпоровитих једињења, попут хидросулфида, полисулфида, политоната, богата угљено алкалним спојевима, калцијумом, гвожђем и магнезијумом. Сумпоровити биохемијски спојеви воде Куршумлијске бање, делују попут бигвнида и механизма сулфонил уреје. Врше стимулацију синтезе аденилне киселине на ниову јетре, која у повећаној концентрацији стимулише бета ћелије Лангер –Хансових острваца панкреаса, узрокујући промттнију секрецију инсулина из њихи остварујући значајан гликорегулациони ефекат, појачаном

синтезом активног транспортера инсулина. Уз повећану физичку активност и значајнију утилизацију гликозе на периферији, остварује се најуспешнији природни пут гликорегулације и терапије дијабетичара. Психоседативни амбијент умерених надморских висина, око 500 м, уз изузетан ендемичан фитопланктон и живописну вегетацију, те значајну инсолацију и обиље кисеоника природног чистог, екосистем делује симпатиколитички, доприносећи значајнијој седецији, те ниској адреналинемији, а како су адреналин и катехоламини антагонисти инсулину, онда је разумљиво и значајан гликорегулациони механизам балнео-климато фактора од болесника оболелих од шећерне болести.

ЗАКЉУЧАК

Балнеофизикални третман пацијената оболелих од инсулин независног облика шећерне болести са лошом медикаментном гликорегулацијом, ингестијом меинералне лековите воде Куршумлијске Бање, у трајању од три недеље, доводи до статистичко високо значајне гликорегулације, тесе може предложити као адјувантна терапија пацијента оболелих од дијабета у савременој клиничкој пракси.

И данас са велике временске дистанце зрачи савременост мудре латинске изреке „**Medicus curat, natura sanat**“

РЕФЕРЕНЦЕ

1. Đurđević S. Efekat balneo-fizikalne terapije u bolesnika sa insulin nezavisnim oblikom šećerne bolesti. Magistarski rad. Univerzitet u Nišu, Medicinski fakultet; 1991.
2. Đurđević S, Kojović Z, Popović D. Uticaj balneo-fizikalne terapije na bolesnike sa arterijskom hipertenzijom u Kuršumlijskoj Banji. Zbornik radova II balkanskog simpozijuma fizikalne medicine i rehabilitacije Niš-Sofija, Kuršumlijska Banja, 1988; 215-218.
3. Kostić O. Fizikalna medicina i rehabilitacija, Medicinski fakulteta Univerziteta u Nišu, udžbenik, »Sven«, 369-383.
4. Ristić V. Sijarinska Banja, Leskovac WHO , Target for health for all. Copenhagen; 1986.
5. Čutović M. Komercijalni aspekti prirodnih lekovitih činilaca, Zbornik radova 10. Fizijatrijskih dana Jugoslavije, B.Koviljača; 2000.
6. Davydova O .B. Balneotherapy: Principal results

of the last decade. Voprosi kurortologii fizioterapii i lečebnoy fizičskoy kulturi; 1998;(4-98). p. 4-8

7. Godić V, Bojanić M. Banja i Balneoterapija. Med. encikloped. Larus I tom Vuk Karadžić-Svetlost, Sarajevo; 1982; p. 148-151.
8. Đurđević S, Damjanović M, Đurović M, Rudnjanin S. Uticaj hidro-kinezi terapije na vrednosti krvnog pritiska kod pacijenata sa arterijskom hipertenzijom. Zbornik radova Jugoslovenskog kongresa lekara fizikalne medicine i rehabilitacije sa međunarodnim učešćem. Zlatibor 1997; 237-9.
9. Đurđević S, Popović N, Šolak A, Đurović A. et al. Uticaj balneološke terapije na glikoregulaciju insulin nezavisnih dijabetičara, Zbornik radova .Kongres balneoklimatologije Srbije sa međunarodnim učešćem. Vrnjačka Banja 2007.
10. Đurđević S , Rudnjanin S , Damjanović M, Jovelić S. Predikcioni značaj arterijskog krvnog pritiska i frekvencije srčanog rada za akutni koronarni sindrom pilota, te fiziološku populaciju superpersonične avijacije. Balneoklimatologia 2003; 27 (2): 119-122 .
11. Đurđević S . Objektiviziranje funkcionalnosti šake pilota sa reumatoidnim artritom po fizikalnoj terapiji. Acta rheumatologica Belgradensia, suppl. septembar 2002; 32 (1) : 13-14.
12. Meselj D.V. Kratki učebnik fizikalnai terapii, Mediz, Moskva, 1943. 274-299.
13. Đurđević S. Prevencija progresije hroničnih vaginalnih infekcija žena u generativnom periodu fizikalnim agensima. Zbornik rezimea simpozijuma "XXXVI dani preventivne medicine", Niš, septembar 2002; 170-171.
14. Belić B. Banje Vojvodine. Novi Sad; 2005.

МЕНАЏМЕНТ БАЊСКОГ ТУРИЗМА КАО ОБЛИК ЗДРАВСТВЕНОГ ПОТЕНЦИЈАЛА СРПСКОГ ЗДРАВСТВА

Аутор: дипл. ецц. у здравству Добрица Пуреновић,
дипл. ецц. у здравству Невена Обрадовић, вфт,

Завршила економски факултет 2002. године а на различитим видовима едукације из области здравственог менаџмента од 1992. године у специјалној болници за рехабилитацији "Гејзир" у Сијеринској бањи на управљачким пословима од 1992. године.

САЖЕТАК РАДА

Увод: менаџмент бањског туризма је комплексна грана здравственог туризма, а здравствени туризам све више важна привредна грана земаља, без обзира на њихову економску снагу. Оно што је од давнина познато, да су људи одавнина путовали ради лечења, од почетка 19.века се све више развијају да би у 21. веку имали развијене концепте лечења бањског лечења. Овим концепти подразумевају различите видове здравственог окрепљена, тако да бање постају значајно место не само за лечење, већ и за одмор. Циљ: Иамјући у виду да земље у којима је бањско лечење значајна привредна грана имају своје Стратегије бањског лечења, а истраживајући историјски развој бањског лечења у Србији, дали су нам подстицај за унапређења српског бањског лечења, до израде Стратегије бањског лечења у Републици Србији. Значајну улогу овде им менаџмент бањског лечења, који би требало да повеже све субјекте у овој привредној грани. Метод: преглед доступних историјских извори даје концепт за даље унапређење српског бањског туризма. Резултат: друштвене, економске прилике у окружењу потврђују да је бањско лечење важан сегмент здравственог система сваке земље. У том смислу, било би потребно и даље развијати концепте бањског лечења, али је исто тако неопходна израда Стратегија бањског лечења у Србији. То су два дела исте целине менаџмента бањског лечења. Закључак: бањско лечење има значајно место у бањском туризму, а заједно су нераскидиви део здравственог менаџмента као основа здравственог потенцијала Србије.

Кључне речи: бањско лечење, здравствени туризам, здравствени туризам

УВОД

Здравствени потенцијал једног народа огледа се у здравственом потенцијалу појединца, односно здравственом потенцијалу групе. Колико ће тај потенцијал бити зависи од улога за здравље, а улог за здравље се заснива на здравственим капацитетима земље. Здравствени потенцијал иједне земље, између осталог, су и њени природни потецијали, образовни каапцитети и стални развој привредних области, који у области здравства омогућују да здравствени капацитети једног народа буде на што вишем нивоу.

Један део основа здравственог капацитета су бањски ресурси, а Србија је једна од ретких земаља која се може похвалити добрим бањским капацитетима. Историја бања и бањског лечења у Србији ово и потврђују. Управо се овде налази кључ унапређења менаџмента бањског туризма у Србији у 21 веку.

ЦИЉ

Према економским параметрима и економским прорачунима бањски туризам постаје све значајнија привредна грана у 21 веку, па многе земље које имају бањске капацитете, развијају бањски туризам као значајну привредне грану. Централно месту у оовј привредној грани, свакако је здравствени менаџмент. Познавајући бањске потенцијале Србије, можемо са сигурноћу тврдити да је то земља која може много добити развијајући ову привредну грану. Базирајући се на концепт бањског лечења, који је у 19. веку дао родоначелник српског бањског лечења др Емерих Линдермајер, и упоређујући га са данашњим потенцијалима и достигнутим капацитетима, покушали смо показати значај здравственог менаџмента у здравственом потенцијалу земље, као могуће важне привредне гране.

МЕТОДОЛОГИЈА

Бањско лечење има дуго историју код српског народа. Корени лечења природним агенсима датирају у најранијој историји српског народа, али не само код српског народа. Древни народи, народи Запада, а поготово народи Истока су придавали велики значај лечењу водом.

Још су стари Грци путовали Медитераном ради лечења, а Римљани где код су стигли подизали су купатила, базене и бање.

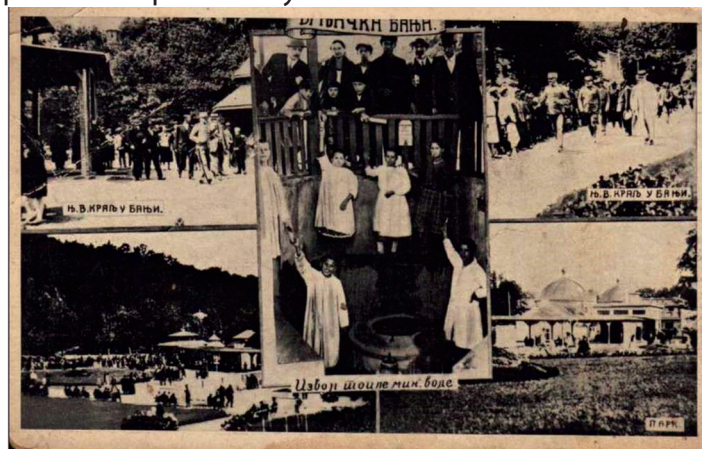
Археолошке ископине и други материјални артефакти потврђују да је тлу данашње Србије бањско коришћење било увек присутно, од палеолитског човека, преко старих народа Грка и Римљанина, Илира, Трачана, старих Словена, Срба, потом Турака, па до времена када је Кнежевина Србија добила своју државност. Дакле, од Светог Саве и његовог кодекса лечења (Хиландарски медицински кодекс) до доктора Линденмајера прошло је много година, готово 5 векова, али идеја да се може лечити, излечити и спречити болест лековитом водом је трајала. А траје и данас.

Бањско лечење у Србије се може посматрати на два начина:

- 1) у временском трајању – хронологије бањског лечења
- 2) у територијалном трајању

Бањско лечење у Србији посматрано кроз временско трајање може се посматрати кроз хронологију бањског лечења, дакле историју бањског лечења, које би се слободно могло поделити на период до Кнежевине Србије и од Кнежевине Србије. Период до Кнежевине Србије бањско лечење бива под различитим утицајем историјских момената, показујући сталну тежњу становништва да се лечи и ојачава водом. Историјски период трајања српске средњовековне Србије даће значајан допринос овој тежњи, јер је то време када српска држава доживљава своје највеће домете, српска медицина иде у корак са европском, дајући јој Хиландарски Медицински кодекс Свети Сава, а српска властела гради прве болнице (у Европи) или помаже њихово подизање у манастирима или њиховој непосредној близини. Период од Кнежевине Србије је период када Србија добија своју државност (новијег датума и када почиње експазиван развој бањског лечења и медицине уопште. Развијајући своју

државност српски народ развија и здравство, кроз низ законских аката. Сретенским Уставом и Хатишерифом дају се прва законска здравствена акта, доводе се први обазовани лекари, законодавно се регулише бањско лечење. Изузан допринос развоју бањског лечења даће наше краљевске породице Обреновић и Карађорђевић. И сами корисници бања Кнез Милош Обреновић, краљ Петар Први Карађорђевић као и чланови њихових породица, даће подршку овом развоју у сваком погледу. Они помажу новчано, подржавају изградњу бањских капацитета и околине, подржавају публикације и доводе значајне личности свога времена у бање, рекли би промовишу бањско лечење.

Врњачка бања

Тако неколико бања добијају епитет „краљевска“ (Сокобања, Бања Ковиљача, Врањска, Рибарска, неке су „господствене“ (Врњачка, Нишка). Развој бања ће, у периоду од 1831. године до 1941. проћи пут од малих бања до развијених и европски познатих бања. У овом периоду оне ће бити место и лечења и опоравка српских војника Великог рата, па ће Врњачка, Нишка, Бања Ковиљача, Бања Јунаковић, остати упамћене као ратне бање. Ово је период када се бележе и стране улагања текст политика и от у време рата. Оно што желимо посебно да нагласимо

Бања Ковиљача

да су се у овом периоду у српским бањама лечиле и животиње (Бања Ждрело, бања Бадања и Врњачка бања).

Бањско лечење у Србији посматрано кроз територијално трајање можемо посматрати на територијама које данас чине Републику Србију: подручје Војводине и подручје уже Србије. Територије које се остале ван српске државе су територије на којима је преовладало српско становништво и на којима се може видети развој бањског лечења. Данас су то самосталне државе (Хрватска, Словенија, Македонија) које развијају своје бањско лечење.

У Војводини, која је у време развоја Кнежевине Србије била у саставу Аустро-Угарског царства је подручје које је одавнина било подручје значајних водених капацитета, па самим тим и бањским. Лековити извори Бање Врдник, Старог Сланкамена, Меленаца користили су још стари Римљани. Описани извори Фрушке горе остали су као трајан запис не само у стручним списима, већ и у књижевним делима Јована Јовановића Змаја, Бранка Радичевића. О Стражиловском извору певају песници, али говоре и озбиљни медицински стручњаци. Прве научне списе о водама Баната, Бачке и Срема пише професор природних наука у Мита Петровић, а следе га др Максим Николић Мишковићев, др Јосиф Ребрић, Карловчан, Франц Шамс (Franz Schams), апотекар у Петроварадина.

Данашња Војводина у 18. столећу беше једна подводна, водоплавна и мочварна, здрављу шкодљива равница, пуна бескрајних бара и ритова једино се подручје Фрушке Горе могло похвалити здравом водом за пиће из многих извора на њеним обронцима и подножју, коју су обилно искоришћавали Римљани, Турци и Срби, градећи каптаже, чесме, водоводе и студенце.“ (1).

Из римског периода потиче и локалитет „Бања Кулина“ код села Ердевика у Срему, где су вршена археолошка ископавања. Пронађена је једна просторија-базен, неколико термалних извора и керамичке водоводне цеви (2).

Турски путописац Евлија Челеби, у својој књизи „Путопис“ тврди да је у време Турака било купатила (хамама) у: Баји, Бачу, Бечеју, Варадину, Вођину, Вел. Бечкереку, Вршцу, Вуковару, Даљу, Илоку, Иригу, Карловцима, Ковиљу, Митровици, Рачи, Сланкамену, Сомбору, Старој Паланци, Темишвару, Тителу, Футогу и Черевећу, а лепи хамам у Великом

Бечкереку да је био задужбина Мехмеда Соколовића (3).

Наредбом Књаза Милоша доктор Емерих Линдермајер постаје начелник санитета Кнежевине и тиме добија могућност да истражи и опише бање, што он и чини. Пише и оставља нам своје записе и књиге. Од њих можда, најважније за тему менаџмент бањског туризма су књиге „Анализа минералних вода“ и „Србија, њен развој и напредак у санитету са напоменама о целокупном санитетском стању на Оријенту“, која је објављена 1876. године у Темишвару на немачком језику. (Serbien, dessen Entwicklung und Fortschritt im Sanitaets – wesen mit Andeutungen über die gesamten Sanitätsverhältnisse im Oriente).

Бањско лечење Линденмајер види кроз:

1. анализу бањских вода,
2. сређивању бања,
3. законску регулативу о сталном присуству лекара у бањама и прописује Општи ред у бањама,
4. пише о нашим бањама у тадашњим листовима и часописима, потом објављује.

Своје виђење записује и активно спроводи. Тако ће се:

1. Прве хемијске анализе бањских вода, које ће се обавити Правителственој апотеци (државној апотеци). По утврђивању лековитости бањских вода назваће их минералне воде.
2. Бање и њихова околина ће се уредити (каптирају се извори, уређују купалишта и околина, подижу базени, изграђују се објекти за смештај посетилаца бања, и попутни објекти – кафане, поште, библиотеке, позоришта, уређују се путеви).
3. Законска регулатива је подразумевала стално присуство бањског лекара и писан прописе за општи ред у бањама.
4. Своје записе о бањама објављује у часописима и тадашњим листовима. Објављује први компендијум о бањама Кнежевине Србије (**“Опис минерални и лековити вода и њино употребљење вообште а понаособ лековитих вода у Књажеству Србији досада познати”**, 1856) на српском и немачком језику.

Доктору Емериху Линденмајеру, нашем Немцу

из Баната, који је волео српски народ и поставио темеље српског бањског лечења дугујемо велику захвалност. Родоначелник бањског туризма, можемо слободно рећи здравственог бањског туризма, син хирурга, велики доктор и велики ердута, којег није спречавала бирократија и повремена неслагања и са самим Књазом, да остави овако велико дело. Препознао је: значај анализе бањских вода, уређеност бањских капацитета, законске регулативе и објављивања.

Данашњи концепти српског бањског лечења се у својој основи се не разликују од Лниндемајерових. У периоду после другог светског рата тадашња земља Југославија развија бањске капацитете у здравственом, туристичком и културном смислу. Оснивају се здравствене установе, углавном рехабилитациони центри, али и туристичка понуда се епроширује. Уложена финансијска средства се убрзо и враћају кроз раст добити и зарада од здравствених и туристичких услуга. Зато и не чуди што су многи здравствени центри подизани пензионерским динаром (пензиони фонд државе).

Данас говоримо о стандардизацији бањских капацитета, тј. о процени квалитета бањских вода и бањских капацитета, о квалитету здравствене и туристичке услуге, као и захтеву да се они одржавају на јасно утврђеном нивоу. Одржавање квалитета подтиче проналазак новитета.

Здравствени менаџмент обједињује неколико елемената: Здравствену услугу, Туристичку, угоститељску, односно глобално гледано привредну услугу у чијем фокусу је специфичан корисник- здравствени туриста. Са једне стране цена услуга листе чекања за поједине здравствене услуге фацилитирају здравственог туристу да тражи нове могућности, а са друге земље нуде своје капацитете. Имајући у виду близину земаља које имају значајне бањске капацитете (Румунија, Бугарска, Мађарска, Грчка), услуга српског бањског туризма би требало бити прихватљива и за здравственог туристу и за привреду земаље. Дакле, доброг квалитета и финансијски приступачна домаћем и страном здр. туристи.

РЕЗУЛТАТ

Данашњи концепт бањског гледа се у понуди: услуга лечења и услуга опуштања, разоноде и забаве. Пратећи потребе становништва здравствена понуда и туристичка чине менаџмент бањског лечења. Здравствена понуда огледа се у понуди различитих

начина лечења (од западних до традиционалних) и ојачана–превентиве дате кроз различите спа(с) програме (релаксација, масаже) а туристичка понуда обједињује различите начине забаве, разоноде и спорта. А све обједињује здравствени менаџмент бањског туризма. Посебно место је публиковање тј. промоција бањског туризма. У доступним изворима електронским и штампаним) промоција бањског лечења није на очекиваном нивоу, тј. онаквом какав видимо код других земаља. Ако видимо да је Енглеска са само једном својом бањом направила музеј бања 1961. године а Србија тек 2015. године добија музеј бања у Врњачкој бањи. Стиче се јак утисак да је Енглеска земља са значајним бањским капацитетима. Здравствени менаџери би озбиљно морали поради да Србија своје и те какве капацитете, учини доступним корисницима. Штампани и електронским медији имају велику улогу у данашњем промовисању бањског здравственог менаџмента. Неопходна је доступност информације, јавном мјешу, и домаћем и страном.

Да би овај вид здравственог менаџмента бањског туризма могао се унапредити неопходна је сарадња свих учесника, од Владе до здравствених и туристичких професионалаца који су у директним контакту са здравственим и туристичким клијентима.

ЗАКЉУЧАК

Србија је земља са одличним капацитетима, солидно развијеним, али још увек недовољно доступним. Здравствени менаџмент бањског туризма подразумева сагледавање, анализирање бањских капацитета како би се они унапредили. Боља промоција. Оно што је започео доктор Линденмајер и дао одличну основу за данашње концепте не би требало заменаривати. Србија има сјајне услове да здравствени менаџмент бањског туризма постане једна од најзначајних њених привредних грана. Дакле неопходна нам је Стратегија бањског лечења Стратегија медицинског туризма.

РЕФЕРЕНЦЕ

1. Јеремић Р.: Здравствена култура Војводине у XVIII веку, Гласник Историјског друштва у Новом Саду, 41–42, књ. XIII, св. 3–4:1–19, 1940.
2. Јеремић Р.: Прилог историји здравствене културе Војводства Србије, САНУ, књ. XVII 3:61–62, Београд, 1874.

3. Челеби Е.: Путопис, Веселин Маслеша, Сарајево, 1973.

4. Историја бањског лечења Википедија

Обавештење колегама

Редакција часописа жели да Вас обавести да бележење професионалних искустава можете уради у оквиру рубрика часописа (које су дате у даљем тексту). Такође желимо да вас позовемо на сарадњу и у том смислу свака сугестија, предлог, критика ће нам користити.

У жељи и настојању да имамо референтни стручни часопис,

Ваша редакција

Ваша Уредница

РУБРИКЕ ЧАСОПИСА

- Рана рехабилитација
- Клиничка рехабилитација (неуролошка, ортопедска, хирушка, пулмо и кардио)
- Дечија рехабилитација
- Спортска рехабилитација
- Геријатријска рехабилитација
- Превентивна рехабилитација (спа(с))
- Вет физио рехабилитација
- Физио пракса

УПУСТВО АУТОРИМА ЧАСОПИСА ФИЗИОТЕРАПЕУТИКА СЕРБИКА

Часопис **ФИЗИОТЕРАПЕУТИКА СЕРБИКА** објављује радове из домаће и стране физиотерапеутске праксе, са акцентом на домаћој. С обзором да је физиопракса саставни и веома важан сегмент рехабилитације, часопис објављује и стручне радове колега чији су радови значајни за физиотерапеутску праксу.

У часопису се објављују уводници, оригинални чланци, предходна или кратка саопштења, ревијски радови типа општег прегледа, актуелне теме, чланци из историје медицине, лични ставови, наручени коментари, писма уредништву, извештаји са научних и стручних скупова, прикази књига и други прилози.

Аутор може објавити један или више радова. Објављивање радова се обавља према уређивачкој димнамици, а уредништво часописа задржава ауторско право за објављивање радова.

Рукопис рада доставља аутор који је задужен са кореспонденцију, са изјава свих аутора. Пожељно је да се наведе име и презиме, контакт (телефон, мејл) аутора који је задужен за контакт, што се не објављује у часопису.

Рукопис рада, са кратком биографијом аутора и фотографијом (за ауторе који то желе), може се достављати препорученом пошљом (рад на ЦД-у), електронском поштом, на мејл издавача *,,,,* или директно уредници (nevena.medicomon@gmail.com), лично доласком код издавача, са изјава свих аутора. Поред изјаве о сукобу интереса, етичке сагласности потребно је доставити и изјаву да рад није раније ни делимично ни у целини прихваћен за објављивање или штампан у неком другом часопису. За радове који су део неког пројекта, магистарске или докторске тезе, навести као посебну напомену на крају текста, а за радове који су саопштени на неком стручном скупу навести и назив скупа, место и време одржавања скупа.

Уколико аутори желе могу се навести и сви они који су на неки начин допринели стварању рада, а нису аутори, као што су они који обезбеђују техничку, материјалну и финансијску помоћ (спонзорства, стипендије, опрема, поклони) у ЗАХВАЛНИЦИ.

Пре објављивања радови се враћају ауторима ради коначног обликовања за објављивање.

ОПШТА УПУСТВА : за обраду текста рада користити Word for Windows верзије 97, 2000 или 2003. За израду графичких прилога користити стандардне графичке програме за Windows, пожељно из програмског пакета Microsoft office (Exel, World Graph), ћирилицом (Serbian Cirilic), кодни распоред са проредом, (сем фраза, назива и скараћеница које је потребно оставити у латиници), фонтом Times New roman, величином слова 12. После сваког знака интерпункције ставити само један празан карактер. Ако се у тексту користе специјални знаци, симболи, користити фонт Symbol. Подаци о коришћеној литератури у тексту означавају се арапским бројевима, редоследом којим се појављују у тексту. Странице нумерисати у оквиру доње маргине, почев од насловне стране.

ЕТИЧКА САГЛАСНОСТ: Рукописи о хуманим медицинским истраживањима или историје болести пацијената треба да садрже писану изјаву пристанка особа у складу са Хелсиншком декларацијом, одобрење локалног етичког одбора да се истраживање може извести да је оно у складу са правним стандардима. Експериментална истраживања на животињама треба да садрже изјаву етичког одбора институције и треба да су складу са правним стандардима.

ИЗЈАВА О СУКОБУ ИНТЕРЕСА: уз рукопис се прилаже изјава свих аутора којом се изјашњавају о сваком могућем сукобу интереса или изјаву да немају сукоба интереса. За додатне информације о различитим сукобима интереса видети интернет странице (World association of Medical editors-WAME, www.wame.org) под „политика о сукобу интереса“.

АУТОРСТВО: Све особе које су наведене као аутори рада треба да се квалификују за ауторство. Сваки аутор треба да је учествовао у раду довољно да може да преузме одговорност за целокупан текст и резултате изнете у раду. Ауторство се заснива само на: битном доприносу концепцији, добијању резултата или анализи и тумачењу резултата, планирању рукописа или његовој критичкој ревизији од знантног интелектуалног интереса, у завршном дотеривању верзије рукописакоји се припрема за штампање.

ПРИПРЕМА РАДА: рад се састоји из насловне стране, сажетка рада (апстракт)са кључним речима, текста и литературе.

Насловна страна : садржи наслов рада , имена аутора и установе из које аутор долази

Наслов рада треба да буде кратак, информативан , јасан, да одговара тексту.

Имена аутора се исписују пуним именом и презименом.

Називи установа наводе се званични називи установа у којима аутор(и) ради(е), место и државу.

Сажетак : износи увод, циљ рада, метод(олигију)- избор испитаника, методе посматрања и анализе, резултати – конкретни добијени подаци и њихова статистичка значајност, закључак- дискусија. Сваки од наведених делова писати као посебан пасус, који почиње болдованом речи **Сажетак** треба да садржи до 250 речи.

кључне речи: 3-5 речи које осликавају садржину рада

Текст рада: треба да садржи увод, метод, резултате, дискусију, закључак.

Литература : списак цитираним референци је одговорност аутора и мора бити тачан. Референце се наводе редним бројем , према цитирању у тексту, према ванкуверском стилу, не треба да буду старија од пет година, сем изузетно.

Упуство ауторима за припрему рада за часопис направљено према упуствима лиценцираних, релевантних здравствених часописа из домаће и стране медицинске праксе.

У ПРИЛОГУ :

- Изјава о непостојању сукоба интереса,
- Изјава о ауторству - изјава аутора,
- Изјава о преносу ауторских права на Издавача.

ИЗДАВАЧ MEDICOMON DOO

11 000 БЕОГРАД

датум

**ИЗЈАВА
О НЕПОСТОЈАЊУ СУКОБА ИНТЕРЕСА**

Изјављујем под пуном материјалном и кривичном одговорноћу да не постоји сукоб интереса приликом израде рада који Вам достављам.

аутор

ИЗДАВАЧ MEDICOMON DOO

11 000 БЕОГРАД

датум

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ (ИЗЈАВА АУТОРА)

Изјава којом се поврћује да сам при изради рада, који Вам достављам поштова(ла) о Закон о ауторским и другим својственим правима.

аутор

ИЗДАВАЧ MEDICOMON DOO

11 000 БЕОГРАД

_____ датум

ИЗЈАВА О ПРЕНОСУ АУТОРСКИХ ПРАВА НА ИЗДАВАЧА

Изјава којом потврђујем да сам сагласан (сагласна) да моја ауторска права пређу на Издавача, без надоканде.

аутор

